

УДК 34: 341.62: 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.42>**Євгенія Баранова,**

студентка IV курсу

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ

У сучасному світі виникнення спорів є поширеним явищем, яке у будь-якому разі потребує вирішення. Натепер розроблено та введено в практику велику кількість способів, які дають змогу вирішити спір не тільки у судовому порядку, а й поза ним, що має низку переваг, про які йтиметься у даній статті. Третейські суди, Міжнародний комерційний арбітраж, медіація, консiliaція, партисипативні процедури, суддя напрокат, суд з багатьма дверима та інші – це не вичерпний перелік альтернативних способів вирішення спору. Однією з найпоширеніших процедур є медіація. Відмінність медіації від вирішення спору у судовому порядку полягає в тому, що у вирішенні конфлікту втручається третя особа, завданням якої є примирення сторін. Існує декілька моделей проведення медіації, концепцій поведінки як сторін, так і медіатора. Міжнародна публічна медіація зараз набирає популярності, до неї залучаються міжнародні та регіональні організації, хоча, проаналізувавши міжнародне законодавство, можна помітити, що відсутня чітка регламентація та критерії застосування міжнародної публічної медіації.

Крім медіації, досить давньою, але при цьому діючою й нині є концепція «суду з відкритими дверима». Професор Гарвардської юридичної школи Франк Сандер вперше оприлюднив концепцію «Будинку правосуддя з багатьма дверима» у квітні 1976 року на конференції, де вирішувались проблеми, з якими зіткнулося тогочасне правосуддя. Він передбачив такий будинок на майбутнє як центр вирішення суперечок, що пропонує безліч варіантів вирішення юридичних спорів. Судовий процес був би одним із багатьох варіантів, включаючи примирення, посередництво, арбітраж та омбудсмена. Така концепція діє й нині і, хоча зародилася у США, продовжує існування у Бразилії та ряді інших країн.

Тож у даній статті досліджено вже розвинуті альтернативні способи врегулювання конфліктів, приклади їх застосування та їх переваги над вирішенням спору у судовому порядку. Звернено увагу на детальну структуру, яка насправді має велику кількість особливостей та розгалужень, медіативної процедури. Висвітлено історію розвитку *The Concept of Multi-Door Courthouse*.

Ключові слова: медіація, конфлікт, врегулювання, медіатор, примирення, правосуддя, консенсус.

"If a patient is ill, does the doctor always operate? Of course not. The doctor and patient discuss all possible solutions. Likewise with the legal field – for each legal ailment, a variety of options need to be discussed."

Terry Simonson

Постановка проблеми. Кожного дня ми стикаємося з рядом конфліктів на робочих місцях, у родині, у сфері бізнесу або навіть між державами, які неможливо вирішити самостійно. На думку відразу приходить наступний крок – звернення до суду. Однак чи завжди це найефективніший спосіб вирішення спору? Одним з основних принципів міжнародного публічного права є вирішення спорів мирним шляхом. У цьому контексті актуальним є застосування засобів, які не порушують права

та законні інтереси інших держав та водночас сприяють розвитку у майбутньому дипломатичних відносин між ними. Інші ж держави можуть брати участь у конфліктах не тільки як сторони спору, а й як треті особи, які стають незалежним арбітром. Альтернативні способи вирішення спорів можуть застосовуватись і на національному рівні. Але використання відповідних способів передбачає їх попередню імплементацію у законодавство та встановлення чіткої процедури їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічну основу дослідження даної проблематики становлять праці як вітчизняних, так і іноземних науковців: А. Дженкіса, А. Колсона, Дж. Майла, Т. Цувіної, Т. Подковенко, Ю. Канарік та ряду інших вчених і юристів-практиків.

Мета дослідження полягає у розкритті вже напрацьованих на міжнародній арені способів вирішення спорів у позасудовому порядку, з'ясуванні переваг такої альтернативи, а також в акцентуванні уваги на існуючих у нашій та інших країнах альтернативних способах та ситуаціях, у яких їх варто застосовувати.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі вирішення спору є не лише прерогативою суду. Третейські суди, Міжнародний комерційний арбітраж, медіація, консиліація, партисипативні процедури, суддя напрокат, суд із багатьма дверима та інші. Серед вищезазначених процедур виокремимо медіацію, яка зараз набуває все більшої популярності та є досить поширеним явищем у розвинутих суспільствах.

Директива Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах» 2008/52/ЕС визначає медіацію як структурований процес незалежно від його назви, в якому дві або більше сторони намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора [1, с. 195]. Можна виокремити такі особливості медіації: процес діалогу між сторонами, нейтральна позиція медіатора, досягнення спільної домовленості та взаєморозуміння, конфіденційність, креативність та динамічність процесу, добровільність вступу до нього.

Відмінність медіації від вирішення спору у судовому порядку полягає в тому, що у вирішенні конфлікту втручається третя особа, завданням якої є примирення сторін. При цьому роль медіатора проявляється доволі пасивно – у конструюванні діалогу між конфлікуючими сторонами. На міжнародній арені медіація може здійснюватися міжнародними організаціями, державами або фізичними особами, оскільки цілєю діяльністю як Організації Об'єднаних Націй, так і регіональних організацій є саме врегулювання та вирішення спорів у міжнародному просторі.

Звертаючись до нормативної бази регіонального рівня, можна дійти висновку, що у якості медіаторів законодавці пропонують залучати саме міжнародні організації та їх посадових осіб. Наприклад, згідно зі ст. 25 Протоколу про механізм для попередження, врегулювання та вирішення конфліктів, підтримки миру і безпеки, який був затверджений у рамках субрегіональної організації африканських держав ЕКОВАС, медіація може бути використана для підтримки миру, стабільності й безпеки в регіоні у разі виникнення конфлікту між двома або кількома членами ЕКОВАС або у разі внутріш-

ньодержавного конфлікту, який загрожує перерости в гуманітарну катастрофу чи становить серйозну загрозу для міжнародного миру і безпеки [2, с. 397]. Медіаторами ж виступають у цьому випадку Рада з медіації і безпеки, Виконавчий секретар та спеціальні місії. Таким чином, це лише один із багатьох прикладів визнання міжнародною спільнотою конфліктів між державами медіативними. Підтвердженням цього є й конфлікт 1979 року між Ізраїлем та Єгиптом, медіатором якого виступили США, внаслідок чого було укладено мирну угоду за підсумками тривалих переговорів у Кемп-Девіді.

При цьому, проаналізувавши міжнародне законодавство, можна помітити, що відсутня чітка регламентація та критерії застосування міжнародної публічної медіації. Одне з питань, що пронизують весь процес міжнародної медіації, є питання визнання. Медіаційна ініціатива щодо будь-якого конфлікту неминуче стикнеться з боротьбою «за» та «проти» визнання її застосування. А вже залучення міжнародних медіаторів саме по собі викликає протест державної влади у зв'язку зі сприйняттям даної ініціативи як втручання у державні справи. Причиною є побоювання інтернаціоналізації спору та поділу держав на прихильників та опозиціонерів певного уряду.

Більше того, міжнародне публічне право акцентує увагу на тому, що важливим моментом є й правильність вибору моменту для втручання третьої сторони з метою отримання миттєвої реакції держав – сторін у спорі. На наступній стадії важливо зменшити тиск та перевести відносини у мирний вектор розвитку. Яскраво відображають зміст вищесказаного медіативні заходи під час вирішення нагірно-карабахського конфлікту. ОБСЄ намагалась сконструювати миротворчий процес, використовуючи підхід поступового зближення. В основу такого підходу покладено тактику досягнення домовленостей між сторонами конфлікту щодо невеликих та менш істотних питань на початкових стадіях медіації та створення на цій основі достатнього рівня взаємної довіри для подальшого впорядкування більш значущих питань. У нагірно-карабахському процесі медіаційні зусилля «застигли» на першій стадії і медіатори не змогли створити тісний зв'язок між першим та наступними кроками запланованої взаємодії, тому що неправильно було вибрано момент для втручання [3, с. 211].

Отже, за своєю внутрішньою структурою процес медіації виглядає як шестикроковий цикл, який може включати у себе як спільні переговори «join meetings» (дві сторони та медіатор), так і окремі зустрічі separate

meetings (сторона та медіатор). Крім того, виділяють декілька моделей проведення медіації залежно від ступеня складності спору та етапу, на якому було залучено медіатора, – це 4-step model та settlement conference.

Незалежно від вибраної системи проведення, успіх медіації як ефективного способу вирішення конфліктів багато в чому залежить від професіоналізму медіаторів та їхнього високого рівня професійної етики. Важливо також, щоб сторони конфлікту усвідомлювали для себе важливість підтримання подальших відносин на засадах порозуміння та консенсусу. Тільки за таких умов можлива ефективна взаємодія та результативність процесу медіації для всіх її учасників.

Окрім медіації, досить стародавнім, але не широковідомим залишається концепція суду з багатьма дверима (Multi-Door Courthouse). Дана модель охоплює усі вищенаведені альтернативні способи захисту та продовжує використовуватись за кордоном [4].

Вперше вона була оприлюднена професором Гарвардської юридичної школи Франком Сандером у квітні 1976 року на конференції, де вирішувались проблеми, з якими стикнулося тогочасне правосуддя.

Професор Сандер передбачив такий будинок на майбутнє як центр вирішення суперечок, що пропонує безліч варіантів вирішення юридичних спорів. Судовий процес був би одним із багатьох варіантів, включаючи примирення, посередництво, арбітраж, омбудсмена тощо.

У перші три роки дії «Будинку правосуддя з багатьма дверима» було розроблено сім програм. Своєрідні «двері» як символ можливості вирішення спору будь-яким із запропонованих альтернативних способів, що є раціональним саме у конкретній справі, запроваджувались поетапно:

- Small Claims Mediation – Посередництво у малозначних справах;
- Domestic Relations Mediation – Посередництво у сімейних (внутрішніх) справах;
- Accelerated Resolution of Civil Disputes – Прискорене вирішення цивільних спорів;
- Mandatory Arbitration – Обов'язковий арбітраж;
- Mediation (as a technique seems to hold promise for appropriate and successful use in a broad variety of cases: small claims cases, a wide range of civil disputes involving thousands or millions of dollars, and domestic relations cases) – Медіація для широкого кола справ (малозначні, спори щодо майнових зобов'язань тощо) [5].

Незважаючи на те, що офіційні статистичні дані відсутні, з увевненістю можна сказати, що «Будинком правосуддя з багатьма

дверима» користувались у понад 10 000 різних випадків, використовувались послуги прийому та передачі справ до декількох дверей. Практика показала, що спори, по'язані чи то з невеликими позовами, чи то з випадками багатомільйонних зловживань, насправді можуть бути вирішені за допомогою альтернатив, які їм доступні.

До речі, станом на 2019 рік у Бразилії почав розроблятися пілотний проект запровадження такої установи на національному рівні під керівництвом професора Ернандеса Креспо разом із командою бразильців, глобальними експертами та колабораціоністами [6].

Тож варто зазначити, що «Будинок правосуддя з двома дверима» – це інноваційна установа, яка спрямовує справи до найбільш підходящих методів вирішення суперечок, що економить час і гроші як для суддів, так і для учасників судових спорів, вона залишається ефективною й актуальною і нині.

Перевагами такого альтернативного способу вирішення спорів є рання оцінка їхнього змісту та оцінка справи в цілому, прискорене їх опрацювання та властивість виникаючих процесів, що полягає у їх менш формальному та більш зрозумілому характері, ніж судові.

Для суду доступні альтернативи означали зменшення кількості судових розглядів та відсутність постійного залучення присяжних і, як наслідок, зменшення навантаження на суди в цілому. При цьому час на вирішення справ у судовому порядку було пропорційно розподілено між тими, що потребують глибокої концентрації та більш детального вивчення.

Висновки

Отже, підсумовуючи викладене, варто відзначити, що нині широка практика застосування медіації у міжнародному публічному праві дає змогу стверджувати, що ступінь ефективності застосування медіативних зусиль зростає та починає давати вагомий результати. Цей напрям продовжує розвиватися в межах діяльності Комісії ООН з миробудівництва, а також спеціальних політичних місій ООН. Тому цілком можливим є майбутнє подальше закріплення норм, що безпосередньо стосуються впровадження медіації у міжнародно-правове законодавство.

Запровадження інституту медіації у вітчизняній системі права ґрунтується також на позитивних результатах практики застосування інституту примирення в багатьох країнах світу, що також свідчить про його ефективність. Крім того, це відповідає загальній позиції України щодо гармонізації національного законодавства із законо-

давством Європейського Союзу, оскільки питанню примирних процедур присвячено низку рекомендацій і рішень Ради Європи, до того ж це матиме вплив на зменшення навантаження на судову систему й пришвидшить вирішення спорів.

Список використаних джерел:

1. Цувіна Т.А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. *Україна на шляху до Європи : реформа цивільного процесуального законодавства : збірник наукових праць*. 2017. С. 195-200.
2. Kimberlee K. Kovach. *Mediation: principles and practice*. 2000. 397 p.
3. Faget J. *Mediation in political conflicts : soft power or counter culture?* / edited by J. Faget. Oxford ; Portland, Or. : Hart, 2011. 211 p.
4. Gladys Kessler Linda J. Finkelstein *The Evolution of a Multi-Door Courthouse* URL : <https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1897&context=lawreview> (дата звернення: 18.08.2020).
5. Pon Staff *What is the Multi-Door Courthouse Concept Multi-door courthouse and the*

benefit negotiation brings to litigation. *International negotiation*. August 22nd 2019. URL : <https://www.pon.harvard.edu/daily/international-negotiation-daily/a-discussion-with-frank-sander-about-the-multi-door-courthouse/> (дата звернення: 18.08.2020).

6. Larry Lay with Anne L. Claret *The Multi-Door Courthouse Idea: Building the Courthouse of the Future... Today*. URL : https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/75850/OSJDR_V1N1_007.pdf (дата звернення: 18.08.2020).

7. *The Concept of Multi-Door Courthouse in Nigeria: Rethinking Frank Sander's Concept*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2525677 (дата звернення: 18.08.2020).

8. Волковицька Н. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html> (дата звернення: 18.08.2020).

9. Іщенко О.М. Медіація: зарубіжний досвід та значення. *Право*. Випуск 39. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.39/part_2/30.pdf (дата звернення: 18.08.2020).

10. Carrie Menkel-Meadow, *Mothers and Fathers of Invention : The Intellectual Founders of ADR*, 16 Ohio St. J. on Disp. Resol. 1 (2000).

Yevheniia Baranova. Alternative ways of settlement disputes in international practice

In modern society disputes between people, organisations and even states are popular, and it needs to create and develop ways of resolving them. There are a lot of opportunities which use on international and regional levels which help to settle disputes without court. Such ways have more benefits about which we will tell in this article. Arbitration courts, international commercial arbitration, mediation, conciliation, participatory proceedings, a rental judge, the Multi-Door Courthouse and others.

One of the widespread proceedings is mediation. The difference between mediation and court resolving is that in mediation the third party – mediator has the passive role and listen to the party to dispute, think about ways of settlement. His task is parties' reconciliation. There are different models of mediation, concepts of lawful conduct about which mediator must tell parties before starting process. International public mediation becomes more and more popular nowadays too because conflicts between States are usual phenomena, especially with political roots. That's why international and regional organisations join its. When you analyse legislation, you can admit that there are none of rules about using and implementation mediation in international relations.

Alongside, so ancient, but valid is The Multi-door courthouse concept. It was created in April 1976 by professor of Harvard university Frank Sandor and published on conference, where scientists discussed problems of judiciary in the world. It was as "umbrella term" for all ways of resolving disputes. This concept was born in the USA and continue working in other countries. For instance, in 2019 Brazil draft a Statute about using this alternative way.

Finally, in this scientific article we explore already developed ways of settlement conflicts, examples of their using and advantages/disadvantages. We pay attention on details and difficult structure of mediation process, how you can try to work with them and in which situations. Moreover, you know more about history of The Concept of Multi-Door Courthouse's concept and its implementation.

Key words: mediation, dispute, regulation, mediator, reconciliation, justice, consensus, settlement.

